

Перевалова Л. В.

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
кандидат філософських наук, професор
кафедри права

Окладна М. Г.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри теорії держави та права
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0003-4585-7596>

НАЦІОНАЛЬНІ ІДЕЇ РІЗНИХ КРАЇН СВІТУ

Сучасні науки про суспільство містять багато підходів до визначення сутності національної ідеї: політичний і геополітичний, релігійний і філософський, художньо-публіцистичний і управлінський.

Очевидно, що національною ідеєю повинно стати таке поняття, яке адекватно та похожим чином сприймає більшість населення країни, незалежно від мови, віросповідання, соціального статусу, освіти, культурного рівня. Потреба в національній ідеї виникає перш за все з необхідності мобілізувати зусилля усіх громадян для вирішення певної цілі, яка постає перед усім суспільством. Усвідомлена або неусвідомлена національна ідея багато в чому є важливим імпульсом в житті будь-якого народу. Історичне існування народу обумовлено його цінностями, віруваннями і переконаннями. Національна ідея буде не життєздатна, якщо вона не базується на цінностях, стає ідеологічним сурогатом, або хоча би не відображає їх. Тільки тоді, коли національна ідея одержує здатність задавати цілі нації, вона буде спроможна мобілізувати народ на історичні досягнення. Іншими словами, нація – це народ, який володіє національною ідеєю. Тобто вона схожа по структурі, функціям і призначенню, а її специфіка пов'язана з ідентичністю країн.

Національну ідею мають усі розвинуті держави світу. У різні часи різні країни використовували ті чи інші національні ідеї, виходячи з цілей та завдань, що були необхідні для вирішення проблем, які поставали перед державами та їх народами. Національні ідеї змінюються разом зі змінами суспільства, розвитком країни та її суспільно-політичного ладу. Слід зазначити, що деякі держави та народи взагалі існують без актуалізованої національної

ідеї. Для інших національна ідея є чинником, який змушує протиставити себе всьому світові задля її реалізації. У таких країнах завдяки національній ідеї було не тільки подолано кризи, але й вдалося здійснити перехід до інтенсивного розвитку [1].

У Великій Британії протягом багатьох століть поняття «національна ідея» замінюється феноменом «національний характер». Боротьба Англії з Уельсом, Шотландією, Ірландією супроводжувалась витисненням їх мови, релігії, традицій та призвела до створення багатонаціональної держави – Великої Британії. Ідеї створення імперії, «у який ніколи не заходить сонце» супроводжувалась завоюваннями колоній в усіх частинах світу. Британський народ виховувався на ідеях цивілізаційної місії Англії нести блага цивілізації «відсталім» народам світу, панування на морях, переваги англійській нації. Там, де з'являється влада англійців і англійський вплив, відновлюються світ і порядок, збільшуються процвітання і багатство, і тому перспектива встановлення британського правління вітається людьми кожної раси і кожної віри. Протягом ХІХ ст. продовжується формування нового типу світогляду із домінуванням патріотизму, гордості за імперію та англосаксонську расу. Бог на стороні розширення Британської імперії [2]. Після двох світових війн Англія втратила свої колонії та уступила лідерство у геополітиці.

Зародження національної ідеї у США, яка перехопила у Британії роль лідера у будівництві «нового світового порядку», почалась ще у колоніальний період. Головною цінністю американської держави є так звана «американська мрія», яка створила Америку не тільки як головний геополітичний центр сучасного світу, але і як законодавця цінностей. Національні інтереси США будуються у такої послідовності: «американська мрія» – «американська система» – «американська політика» [3]. Якщо наприкінці ХVІІІ ст. головною ідеєю США було об'єднання та процвітання американського народу, для чого необхідно було забезпечити згуртованість народу, зміцнення зв'язків між штатами та федеральним урядом, гарантувати кожному громадянину свободу слова, віросповідання, преси та мітингів, то у ХХ ст. на перше місце виходить американська винятковість та американський спосіб життя. Проголошується лозунг, що кожна людина, незалежно від кольору шкіри, походження, спадку та всього іншого і лише завдяки своїм талантам та старанням може стати у США мільонером або президентом. Після Другої світової війни США відіграли рішучу роль у відновленні економіки європейських країн та Японії, у встановленні в цих країнах демократії, а також у забезпеченні захисту західного світу від комуністичної експансії. Це стало підставою для розширення національної ідеї, відтепер США розглядаються як

світовий захисник демократії, метою якого є просування свободи в інтересах американського народу і міжнародної спільноти [3].

Німеччина у ХХ ст. двічі (після поразок у Першій та Другій світових війнах) завдяки національній ідеї відбудовувала одну з найпотужніших держав у світі. Після Другої світової війни Німеччина була розділена на схід і захід, панувала бідність та безробіття, невпевненість та фінансова залежність. Але суспільство знайшло сили для консолідації навколо саме народної риси – «порядку» та змогло подолати всі труднощі [4].

Вийшла з післявоєнного стану (1945 р.) й зробила технологічний стрибок Японія. У 1960–1970 роках в Японії утвердився «культурний націоналізм», згідно з яким японці не є кращими, не гіршими за інших, вони просто інші й тому – унікальні. Збагнути Японію і японців може тільки той, хто народився японцем. Наприкінці ХХ ст. головною ідеєю розвитку Японії стає «глокалізація», тобто поєднання глобальності та локальності, яка означає, що на глобальному рівні Японія не втратить своєї ідентичності.

Наприкінці ХХ ст. почався стрімкий розвиток Китаю. Протягом своєї історії китайці розглядали велич своєї держави як центру світової цивілізації. Ця ідея сприяла вірі китайців у свою унікальність та вибраність, але це призвело до ізоляції країни. Лідер Китаю Ден Сяопін зробив головною національною ідеєю реформування китайської економіки на основі приватного ринку під контролем комуністичної держави. Успіхи Китаю в економічній сфері, зростання його впливу на світовій арені сприяло появі ще однієї національної ідеї – ханському націоналізму, згідно з яким китайська цивілізація розглядається як вища на землі. В останні часи розглядається ще одна національна ідея – створення «гармонічного суспільства», метою якого є ліквідування розриву між багатими та бідними верствами населення, між процвітаючими та відсталими провінціями.

Кожна країна, кожний народ протягом своєї історії займався і займається пошуком свого шляху, своєї ідентичності, своєї національної ідеї. Великі держави завжди потребували загального девізу для усіх громадян, який би сприяв об'єднанню нації. У США такою ідеєю була спочатку «американська мрія», потім у період Великої депресії – «новий курс» Рузвельта, Дж. Кеннеді доповнив ідеєю «нового суспільства», сьогодні США проголошують себе світовим лідером. Генерал де Голль проголосив ідею «велич Франції», Японія демонструвала всьому світу «японське диво». Слід підкреслити, що держава відроджується, стає могутнішою тоді, коли розрізнені політичні сили об'єднуються, незалежно від своїх інтересів, в ім'я національної ідеї, майбутнього своєї країни. Національна ідея, якщо вона відображає загальні

цілі, справедливі бажання людей, стає довготривалим і могутнім мотивом їх діяльності, породжує в них стійкість та мужність.

Література

1. Какая национальная идея нужна Украине. Delo. UA [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://delo.ua/ukraine/kakaja-nacionalnaja-ideja-nuzhna-153738/>.
2. Национальная идея в США, Европе, России. Delo. UA [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://delo.ua/world/nacionalnaja-ideja-ssha-evropy-153724/>.
3. Национальная идея России. В 6 т. – Т. I. / Под общей редакцией С. С. Сулакшина – М.: Научный эксперт, 2012. – 752 с.
4. Кипенський А. В. Якою має бути українська національна ідея / А. В. Кипенський, Л. В. Перевалова, О. М. Яценко // Вісник НТУ «ХП»: Зб. наук. праць. Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків: НТУ «ХП», 2017. – № 52 (1273). – С. 16–29.

Погрібна В. Л.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та політології
ORCID ID:
<http://orcid.org/0000-0002-5101-0386>

ПРОБЛЕМИ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ І КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ

Характер соціальних перетворень, що відбуваються зараз у світі в цілому, і в Україні, зокрема, сприяє істотному розширенню уявлень про соціальну ідентичність. Так, вводяться такі характеристики, як «часова ідентичність» (time identity) і «середовищна ідентичність» (place identity), що позначають, відповідно, усвідомлення людиною своєї приналежності до певного часу й певного середовища проживання [1, 2]. Адекватна орієнтація в ньому тепер не може бути забезпечена тільки усвідомленням своєї включеності в позитивну соціальну групу, але, як мінімум, і відчуттям можливості «вписатися» у переживаний особистістю відрізок історичного часу, що в деяких соціологічних концепціях позначається як феномен «вбудовування у час». Є. Головаха й О. Кроник вважають, що у свідомості кожної людини формується особлива «концепція часу особистості в масштабах її [особис-